

SEKUNDSTRID OVER FJELLET

Av Per Christiansen

For mange er det godt å komme til fjells og glemme klokke og tidsjag, la sola gå sin gang og hvile når kroppen sier ifra. Andre tar gjerne med seg travelheten også dit og liker å bevege seg i takt med sekundenes galopp.

Fra starten i Rensfjellrennet det aller første året, i slutten av mars 1934. Løperne – og tidtakerne sto klar.

Det var i 1934 at sekundstriden for alvor nådde opp i fjellet i Trøndelag, med et turrenn i Rensfjellet, fra Støren til Selbu. Inspirasjonen kom fra Birkebeinerrennet, som var gjennomført siden 1932 med ei løype over fjellet mellom Lillehammer og Rena. I Trøndelag ble traseen lagt i et vel så åpent fjellterreng, på nordsida av Rensfjellet, med storparten av løypa i over 500 meters høyde, og 704 meter over havet som høyeste punkt. Den første starten, 25. mars 1934, fant sted på Folstad ved Støren, og derfra var det fem og ei halv mil til mål, i Vikvarvet i Selbu. Arrangører var Vikhvervets Idrettslag på Selbu-sida og Støren Idrettslag på motsatt side av fjellet. (De to idrettslagene fikk etter krigen hhv. navnet

Vikvarvets IL og Støren Sportsklubb.) På startstreken det første året sto kjente trønderske langrennsløpere som Anton Berg fra Åsen/Trondheim, Johan Evjen, Orkanger, Thorvald Heggem Rindal/Orkanger og Eiliv Enlid fra Budal. Men det ble Ingvald Ødegård fra IL Orkla på Innset som var raskest i dette åpningsrennet. Fem timer, ett minutt og to sekunder var tida hans på den dryge turen langsetter Rensfjellet.

Mens birkebeinerne flukt med Håkon Håkonsson var et historisk utgangspunkt for Birkebeinerrennet, var det ferdene til kvernsteinarbeiderne i Selbufjellet som ble lagt til grunn for Rensfjellrennet. Kunstneren Øyvind

Sørensen så også for seg en slik «felkar» da han tegnet emblemet til rennet, en vant skiløper i jevnt sig i fjellet, med skreppa på ryggen.

En tur i fjellet krevde fortsatt sitt, selv om det var i annet ærend løypa nå ble gått opp - og det ventet matstasjon oppe i høyden. Rennreglementet krevde følgende innhold i ryggsekken for de løperne som skulle gå: To par votter, lue med ørevarmere, ekstra undertøy, strømper, genser, termos med varm drikke, samt matpakke. Som ekstra innhold i sekken ble det bl.a. anbefalt kart og kompass, snøbriller og signalpipe.

Samme år gikk startskuddet for et turrenn over grensa mellom Sør-Trøndelag og Hedmark. Dette var Bersereren fra Røros til Os, og i årene fram til krigen ble det gått opp løype til flere slike renn, fra et sted til et annet, over fjellet. På Røros startet enda et renn, Gruverrennet, i 1936.

På vestsida av Støren kom Skårarennet i gang, med ei 47 km lang løype over til Løkken og med arbeideridrettslagene AIL Brann på Støren og Sportsklubben Fjell på Løkken som arrangør. På få år ble dette et av de mest populære turrennene i Trøndelag, med 350 deltakere før krigen, opptil 600 deltakere i de første etterkrigsårene. Løperne fikk her ingen særlig smak av snaufjell; løypa gikk stort sett i et småkupert skogsterrang, men bød i hvert fall på utsikt mot fjell underveis, til Gynnel-fjellet, Iglfjellet, Resfjellet og Trollheimen. På tvers av denne traseen gikk i de siste årene før krigen et renn mellom Snøan og Hovin, også det et AIF-renn. Lenger opp i Gauldalen ble det første Granåsfjellrennet arrangert i 1939, et renn på 28 km.

Skårarennet ble i likhet med Rensfjellrennet i mange år prioritert av de beste trønderske langrennsløperne. Det satte derfor en ekstra spiss på arrangementet når det deltok toppløpere som Olav Odden, Sigurd Røen, Erik Resell, Magnar Estenstad, Edvin og Per Landsem, for

Programforsida for Skåra-rennet i 1954.

å nevne noen av dem som likte å ta med seg noen lange turrenn på tampen av sesongen. En av disse var også Bjarne Espås fra Børsa.

En sliter i fjellet

Blant alle racere i fjellet, har Bjarne Espås i mange år vært en av de fremste, både sommer og vinter. I trønderske fjell blir han knapt slått av noen, med solide bedrifter både sommer og vinter. Velkjent er hans barmarksrekord på Trekant-ruta i Trollheimen. «Sju timer og trettifem minutter,» sier han sjøl og har både rekordtida og rekordturen som spikret i minnet.

Det var midt i september 1978, den siste helga hyttene hadde åpent, at Bjarne, den gang 54 år gammel, dro ut på treningstur fra Trollheimshytta. «Det var ikke noe trivelig vær, og jeg tenkte bare å ta en tur over Geithetta og ned Svartådalen. Hadde derfor ikke tatt med meg mat, bare litt sjokolade. Så når jeg bestemte meg for å ta hele runden, ble det ikke annet enn to og en halv Kvikk-Lunsj og vatn,» sier Espås, som sin vane tro holdt det gående non stop fra start til mål, men som snarest var innom resepsjonen både på Jøldalshytta og Gjevilvasshytta for å ha vitner til prestasjonen. Navnene på disse har han parat, slik at det ikke skal være rom for tvil: Karl Reinert, Olaug Oldevik, Elen Tretøy og

Grete Skogstad. Alle var de også vitne til at den travle løperen ikke tok seg tid til å få seg noe ekstra næring under snarvisitten på hytta. Det holdt med det lille han hadde i bukselomma, men det røyntet nok på over Mellomfjell på det siste strekket mot Trollheimshytta.

Som skiløper har det også vært en egen tilfredsstillelse i dette for denne sliteren - som høsten 2003 fylte 80 år - å bli mest mulig sulten og «klar».

Treningsturene fra heimen i Børsla har gjerne gått oppover til Espåsen, videre innover marka til Lisbetsæter og tilbake langs Gåsvatnet, en tur på drøyt to og en halv time når formen og føret har vært på topp.

Og Bjarne Espås har vært i god form gjennom et helt liv, kanskje med unntak fra noen år midt på 50-tallet, «da det ble mest festing og bilkjøring» etter det han sjøl sier.

Neppe har noen skiløper gått flere turren i Trøndelag enn Bjarne Espås. I 1982 var han for lengst veteran, men hadde ennå mange gode år og seire i vente.

Espås hadde gått sitt første langrenn mens han tok Statens Skogskole på Steinkjer i 1946. Med seier i debuten hadde han raskt funnet ut at dette passet ham godt. Fra 1948 var han med for fullt som aktiv, og hevdet seg spesielt godt på lengre distanser. 25 år gammel vant han det 54 km lange Nerskogrennet i 1949, et renn som med årene skulle bli hans personlige favoritt, der han tok fire seire totalt, med rent bord fra 1949 til 1952. I 49-sesongen ble det i tillegg B-klasse-seire i Skårarennet, Rensfjellrennet, Marka Rundt (Bymarka), Seterrennet (Ler-Klæbu) og Granåsfjellrennet, der han slo en svenske som var regnet som favoritt. Dermed ble det A-klassen og skjerpet konkurranse den neste sesongen, men like fullt var han helt i teten. Storhaugrennet (Stadsbygd), Kvernfjellrennet (Selbu) og Berserrennet kunne plusses til den allerede betydelige lista over renn han hadde vunnet.

«Jeg gikk meg i stadig bedre form utover vinteren og var på topp da turrennene startet utpå ettervinteren,» sier han og husker spesielt godt det harde oppgjøret i 1951 med Magnar Estenstad i Skårarennet, dvs. den ubestridte femmilskongen i Norge i etterkrigsårene, med fem NM fra 1948 til 1954. «Jeg skulle hindre ham i å ta vandrepokalen til odel og eie, og jeg ledet på ham øverst i bakkene før vi rente ned til Støren. Men i unnabakkene for han fra meg og vant med 45 sekunder. Dermed fikk han sitt tredje napp i pokalen,» sier Espås, som til gjengjeld vant Rensfjellrennet det året - og året etter.

Alltid har han likt oppoverbakkene best. «For meg kunne det nesten bare ha vært oppover,» slår han fast.

I vårennene var han i toppform, men også tidligere i sesongen gikk han fort nok til å bli blant de aller beste, selv i de ypperste selskap. Seieren på 30 km i Gråkallrennet i 1951 er et høydepunkt, det samme fjerdeplassen på 50 km under NM i 1952, i en god sesong der han ble tatt ut som reserve på det norske langrennslaget til OL i Oslo. «Hvis jeg ikke hadde pådratt meg lungebetennelse to dager

Bjarne Espås, her sammen med Arne Vasslag til høyre, har gjort en stor dugnadsinnsats for Trondhjems Turistforening opp gjennom årene.

Foto: Knut Balstad

før femmila, tror jeg nok jeg hadde fått gå,» mener han. Vasaloppet det året gikk også fløyten på grunn av sykdommen.

Etter oppholdet som aktiv, var han igjen på farten i 1956, med det fire mil lange Flyktningerrennet som det første rennet i et come back som viste seg å innlede en rekordlang karriere. Han hadde tatt sjetteplass i det aller første Flyktningerrennet i 1952, og nå etter noen års opphold ga det lange rennet over svenskegrensa mersmak. Han kom igjen neste år og det neste. Og slik fortsatte det. Godt inne i sitt 80. år gikk han i 2003 rennet for 46. gang - og ble rimelig nok tilbudt gratis deltakelse i de neste årene han eventuelt stiller til start.

14 dager etter sitt come back gikk Bjarne Espås til topps i Eidsfjellrennet, og siden har han knapt sett seg tilbake. Det har bare vært å gå på fra start til mål. "Bare én gang har jeg brutt et løp. Det var i Krystallrennet på Jevnaker, og det var på grunn av skibrekk," forteller han. Målsettingen har alltid vært å komme først til mål, men han tok det aldri for hardt i starten. «Unntaket var Birkebeiner'n. Der gikk jeg hardt ut for å ha et forsprang før nedkjøringen mot slutten. På de 10 gangene jeg startet der, var jeg først over fjellet to ganger,» sier han.

På det meste gikk Bjarne Espås en samlet renndistanse på godt over 700 km i sesongen. Det var på 60-tallet han var med på mest, også på svensk side av grensa, der det seks mil lange Haldo Hanssons minneløp hørte til favorittene. «Det var blant de hardeste, men jeg gikk det 19 ganger,» sier han.

Bjarne Espås har hatt den gode evnen til å ta seg helt ut. Sjelden har han imidlertid manglet krefter til å få med seg skifesten, som lenge var en fast tradisjon etter skirenn, også turrenn. Når musikken og dansen begynte, var han som regel klar til ny innsats. Han hadde lært seg rørospols under treningssamlinger på Væktarstua i Tydal sine unge, aktive år og seinere drevet det så langt at han var blitt instruktør i gammeldans. På skifestene lot han seg slik ikke be to ganger når det ble spilt opp til dans.

Til høydepunktene i sesongen hørte så avgjort Skårarennet med, så lenge det rennet eksisterte. Nordmarka Rundt i Klæbu har vært et fint renn, og Storhaugrennet fra Vanvikan til Stadsbygd husker han også med glede, i et tereng som byr på høyfjellsfølelse ikke mange høydemetrene opp fra fjorden.

I eldre år har han rimelig nok, i tråd med reglene, kortet ned på distansene og holdt seg til de korteste løypetraseene, f.eks. 16 km

Oppover går det. En hel skare av skiløpere tar fatt på de første bakkene opp fra Selbusjøen i Jøvrarennnet i 1981.

i Flyktingerrennet. Så har han etter hvert latt ungdommen gå i fred og knivet med løpere på sin egen alder, både i Trøndelag, ellers i Norge og i utlandet. VM for veteraner har vært en fast post på vinterprogrammet i mange år. 14 gull er det blitt, 13 sølv og 8 bronse. «Målet er å avslutte med VM i Moskva i 2005,» slår han fast.

Renn i hvert fjell

I Sør-Trøndelag (med Rindal) har tallet på turrenn de siste 25 årene ligget stabilt på rundt 30 pr. sesong. Omtrent halvparten av disse var nyskapninger fra siste del av 1960-årene og 1970-tallet. Rensfjellrennet tok en lang pause i 60- og 70-årene før det kom i gang igjen i 1981. Noen år etter, på slutten av 80-tallet, gikk Skårarennnet ut av programmet for godt. Noen renn har lidd samme skjebne, mens andre har vært innstilt i perioder eller enkelte år. Noen renn har derimot bestått gjennom hele etterkrigstida og fram til nå, blant dem Bersererrennet, Nerskogrennet, Marka Rundt og Jøvrarennnet, som siden krigen har gått i ulike traseer gjennom Malvik-marka til Selbu. Opprinnelig gikk det mellom Selbu og Lånke og målte 40 km, ble seinere forlenget fram til Ranheim og ble da 50 km, mens det var på sitt aller lengste, 60 km, i noen år på 80-tallet da det gikk til Lohove på Strinda. I de siste årene

har rennet imidlertid gått i ei 25 km løype fra Selbuskogen og er slik redusert til gjennomsnittlig lengde for trønderske turrenn.

Her er hele lista fra ei av de siste terminlistene i Sør-Trøndelag Skikrets, som viser at det går et turrenn nesten i hvert et fjell og markaområde rundt om i fylket:

Nordmarka Rundt, 23 km, Klæbumarka, Klæbu IL, *Jøvrarennnet*, 51 km, Malvikmarka - Selbustrand, Jonsvatnet IL og IL Vardefjell, *Markatrimmen*, 23 km, Bymarka, Trondhjems Skiklub/Trondheim Bedriftsidrettsråd, *Marka Rundt*, 37 km, Bymarka, Vestbyen IL og NTHI (NTNUI). *Djupsjørennet*, 21 km, Skaun, Buvik IL. *Kvernsjørennet*, 17 km, Skaun. *Elgdilten*, 23 km, Ånøya-Kvål, Trønder/Lyn - Melhus. *Jutulrennet*, 21 km, Kvennabakkan Hovin, Hovin IL. *Seterrennet*, 32 km, Ler - Klæbu, Flå IL. *Rensfjellrennet*, 55-60 km, Støren - Selbu, Støren Sp.kl. og Vikvarvets IL. *Kvern fjellrennet*, 27 km, Øverbygda, Selbu. *Tydalsrennet*, 22 km, Tydal, Tydal IL. *Johan Evjens Minnerenn*, 27 km, Ulvåsen/Søvasskjølen, Orkanger IF. *Sørprennnet*, 22 km, Hemnkjølen, Orkdal IL. *Burennnet*, 28 km, Berkåk, Rennebu IL. *Nerskogrennet*, 46 km, Vognull - Havdal, Rennebu. *Innerdalsportløpet*, 46 km, Ålvundeid-Lønset, Lønset IL/Ulvungen IL,

Gammelslåtta Rundt, 32 km, Meldal, IL Nor. *Granåsfjellrennet*, 33 km, Reitstøa, Singsås, Singsås IL. *Tågåfjellrennet*, Singsås - Budal, 20 km. *Sandfjellrennet*, 35 km, Soknedal - Budal, Sokna IL og Budal IL. *Hessdalsrennet*, 26 km, Ålen. *Johan Falkbergets Minneløp*, 23 km, Røros IL. *Bersererrennet*, 28 km, Røros - Os, Røros IL og Os IL. *Kromgruvrennet*, 24 km, Røros. *Nåvrennet*, 28 km, Innset. *Klakkrennet*, 34 km, Kyrksæterøra - Aure. *Storhaugrennet*, 20 km, Vanvik - Stadsbygd. *Turskytterrennet*, 25 km, Krokstadøra - Selbekken, Lensvik. *Storhavet Rundt*, 20 km, Fjellørnen, Rissa. *Stjørnfjellrennet*, 30 km, Husbysjøen. *Momyrrennet*, 30 km, Åfjord. *Stokkfjellrennet*, 33 km, Storås - Rindal. *Rindølrennet*, 23 km, Rindalsskogen. *Nordmarksløpet*, 28 km, Surnadal - Rindal.

I Nord-Trøndelag kom flere turrenn i gang rett etter krigen. Allerede i 1946 ble det gått seks renn, og i de neste årene ble det etablert faste tradisjoner i flere bygder. Et av de eldste er som nevnt Flyktingerrennet i indre Namdalen, fra Nordli til Gåddede på svensk side. Det aller eldste i dette fylket er imidlertid Arnljot Gellinerrennet, der sporet går helt tilbake til 1930-årene. Dette rennet, fra Skallstugu i Frol til Sul i Verdalen, alternativt motsatt vei, er også kjent som et av de hardeste, med sine fire mil, åpne fjellterreng og betydelige høydeforskjell. Fra Frol-sida går løypa via Grønningen over Hermannsnasa og når der opp i 1030 m.o.h., en særdeles passende kote for et renn knyttet til en person som var med i slaget på Stiklestad i det kjente skjebneåret i norsk historie. Arnljot var vidgjeten for å gå fort på ski, sjøl når han fikk to ekstra mann oppå skiene, og i dette rennet har mange gode skiløpere fulgt etter ham i sporet. Den aller raskeste på turen til nå er eliteløperen Sture Sivertsen, som i 2001 gikk distansen på 1 time og 55 minutter. Verre med gliden var det nok i 1955, da gradestokken viste minus 31 på morgenen i startområdet. Det året ble løperne holdt tilbake en time, men temperaturen var like fullt temmelig lav da de la av gårde, fortsatt ned mot 30 oppe i fjellet.

Mens tallet på turrenn vokste i sør, konsentrerte nordtrønderne seg om færre, større renn. Ennå først på 80-tallet var det ikke stort flere turrenn i Nord-Trøndelag enn det hadde vært rett etter krigen. Men deltakelsen i de fleste av disse rennene hadde økt betydelig, med aller flest deltakere i Flyktingerrennet. De seinere årene har antall løpere ligget på ca. 1200, og rennet har kjempet med Rensfjellrennet om tetposisjonen blant trønderske turrenn. Et nytt langt renn i Nord-Trøndelag fra slutten av 60-tallet var Storliorennnet, fra Storlien til Grova skisenter i Meråker. Med en lengde på 34 km og ei løype i forholdsvis lett terreng, start på 650 m.o.h. og innkomst på ca. 400 m, fikk rennet bra deltakelse i mange år. Men i 1990 ble det likevel innstilt og først satt i gang igjen i 2003. 700 deltakere allerede dette «første» året forteller om et stort behov for nye tilbud for fjell- og langdistanseløpere i Stjørdalsbygdene og i enda videre krets. Arrangøren, Varden IL, har satt seg som mål å komme opp i 5000 deltakere innen 2010.

Andre populære turrenn i Nord-Trøndelag har i mange år vært Tunnsjøløpet, arrangert av Skorovass IL, Gunnarfjellrennet i Sørli, Nordfjellrennet på Høylandet, Kjerringklumprennet i Leksvik, Vårilonken og Røsheirennnet i Mosvik. Blåstøyten i Meråker ble i nærmere 20 år arrangert som punktum på skisesongen, sist i mai, men det 16 km langet løpet tok slutt omkring 1985.

Et renn som aldri har vært å finne i terminlistene, er Mefjellturen på Fosen. Dette vårrennet går uten tidtaking og racerklasse, og er et turrenn i ordets helt rette forstand, nesten 60 km langt fra startstedet i marka ovenfor Follafoss i Verran vestover til Skaugdalen i Rissa, dvs. på begge sider av fylkesgrensa. Mefjellturen går temmelig jevnt i ca. 500 meters høyde i Fosen-alpene, dvs. godt over tregrensa i dette fjord- og kystnære området. Og her som i så mange andre turrenn til fjells, er veien fram et mål i seg sjøl.